

Invisibilitat

per Eva Sableva

Tafanejo pels prestatges d'una llibreria barcelonina. M'endinso entre les fileres de llibres i m'aturo davant de la lleixa reservada a la «narrativa eslava». No hi busco res, simplement exploro la curiosa barreja de clàssics russos o polonesos i de postmodernistes, premis Nobel i dissidents serbis, croats o txecs. Un desori... Somiejo. Quins autors búlgars m'agradaria trobar al costat de Milorad Pavić o Bohumil Hrabal? Per on començaria a omplir el buit?

Tanco els ulls i em deixo emportar pels flaixos de memòria. La meua tria comença pels autors que m'han fet riure, sentir, pensar, els que m'han inspirat i m'han marcat al llarg de la meua vida, els que han deixat una empremta en la meua manera de percebre el món. Recordo la prosa d'Alek Popov (Sofia, 1966), novel·lista, contista, assagista i un dels autors búlgars més «exportats» després del 1989, l'any de la caiguda del mur de Berlín. Deu anys després de la primera edició, la seva novel·la *Missió London*, una crítica sarcàstica de la nova elit política, encara és un dels llibres contemporanis més llegits a Bulgària. Recordo els poemes i els contes de Kristin Dimitrova (Sofia, 1963), la ironia fina que caracteritza el seu estil, l'enginy amb què transforma la banalitat en màgia. Abans d'entrar en l'univers literari de Kristin Dimitrova cal obrir tots els sentits, per revelar els significats ocults i explorar les dimensions desconegudes de la realitat més ordinària. Recordo el joc amb tots els registres de l'humor, del més subtil al més negre, en la prosa de Deian Enev (Sofia, 1960), virtuos del conte curt. Recordo els personatges —anònims, fracassats, rebels, solitaris— de Palmi Rantxev (Sofia, 1950), plasmats en les seves ficcions amb realisme psicològic i un deix de malenconia; els herois d'una realitat posttotalitària dominada pel cinisme, la violència, l'avarícia i la fam de poder, tenyits de romanticisme. Recordo l'impacte que va tenir en tota la meua generació la novel·la *Balada per Georg Henig* de Víctor Paskov (Sofia, 1949-Berna, 2009), publicada en vigílies del canvi polític a Bulgària; una veu que trencava el llarg silenci. Traduïda a una desena de llengües, a França la novel·la ha tingut quatre edicions en dotze anys (una, de butxaca). Recordo la primera vegada quan em va arribar a les mans una fotocòpia clandestina amb versos de Konstantin Pavlov (Vitoško, 1933-Sofia, 2008); recordo com m'hi vaig identificar. La biografia personal i literària de Pavlov va estar profundament marcada per la dictadura comunista. Prohibida i perseguida pel règim durant vint anys, la seva poesia sorneguera, sorgida de la solitud i amb una visió desencarnada de la realitat, és considerada avui entre el millor que ha donat la literatura búlgara. Recordo els dramaturgs i els satírics que feien més suportable la meua adolescència; recordo com esquivaven la censura comunista i trobaven maneres enginyoses de dir veritats prohibides, sense acabar de dir-les, així donaven un toc de color a la grisor de l'existència. Recordo la generació dels *poetes callats* de les últimes dècades del comunisme i els avantguardistes dels anys vint del segle passat. Recordo els revolucionaris, els romàntics i els clàssics. Tots els que em van iniciar en el plaer de la lectura. Recordo els renaixentistes búlgars que van lluitar per cimentar la identitat d'una nació ferida, després de cinc-cents anys de dominació otomana. La llengua era la seva única arma. Recordo els

apòcrifs dels bogomils del segle X. Les idees d'aquesta heretgia cristiana es van difondre a l'Europa medieval i van influenciar els càtars. I torno més enrere, encara... Flaixos, fragments de memòria, sensacions...

Somiejo. Amb els ulls tancats, m'imagino que trobo al prestatge de davant un recull de contes de Kristin Dimitrova en català, el fullejo mentalment, llegeixo un fragment: «[...] L'entrada de la llibreria, a diferència de les botigues que l'envolten, queda per sota del nivell del carrer i una dotzena de graons de pedra porten els clients a un espai fondo, seccionat per lleixes de fusta que arriben a les voltes del sostre. Sovint els que hi entren no són clients, sinó lectors, i quan plou, simplement gent mullada sense paraigua. M'estimo més pensar en ells com en exploradors. Primer, perquè han trobat la porta baixa entre el laberint de carrerons estrets, i segon, perquè es capbussen a la penombra de prestatges com espeleòlegs sense corda i no els preocupa ni quan ni com sortiran. I la cova de llibres al seu voltant és aparentment la mateixa, però sempre nova.[...]».

Assaboreixo aquestes paraules que bateguen darrere els meus ulls tancats. Ara la imaginació em porta a la primera pàgina de *Balada per Georg Henig*:

«[...] Vaig fer un esforç per recordar aquell dia. Però allà on hi hauria d'haver el record —al cor? a l'ànima?— només hi havia una taca blanca.

Devia ser un matí suau i assolellat al començament de la tardor... tenyit de colors, potser, però quins?

Encara existeixen colors com aquells?

En el moment que escric aquestes línies, a fora plovisqueja: un vespre de tardor. Els edificis de davant semblen liles dins la grisor de la boira. De tant en tant, a baix s'atura algun autobús que obre i tanca les portes. A la cambra suren ombres, però l'ombra de Georg Henig no hi és. Mai no havia sentit la solitud amb tanta intensitat. [...]»

L'última frase m'emmena al record d'uns versos de Konstantin Pavlov:

«La solitud més perversa:
sol entre mil milions de semblants.
Sol.
Com l'arbre
perdut
en un bosc.
Multitud de solitaris
—quina gràcia i quina por—
reflex multiplicat de la mateixa imatge.
Repetir-se a un mateix fins a desdibuixar-se. [...]»

Un altre flaix... L'aturo. Obro els ulls, torno a la realitat. Sé que no trobaré literatura búlgara al prestatge de davant meu. Fullejar un llibre en català traduït del búlgar es pot fer només amb la imaginació. En una llibreria barcelonina, prenc consciència de la invisibilitat d'una tradició literària —viva i forta— que es remunta al segle IX. La meua solitud es fa palpable...

Com es pot explicar aquesta absència, tan absoluta? S'ha de suposar immediatament que no existeix bona literatura escrita en búlgar, prou bona perquè es pugui trobar en el mercat editorial català? Quins valors afegits ha de tenir una obra literària, a part de ser interessant, per tenir possibilitats de projecció internacional?

Deixant de banda les explicacions òbvies —l'escàs suport institucional per promoure la literatura búlgara a l'estranger, les modes editorials del moment que dominen l'oferta de llibres, els estigmes «llengües petites» i «literatures perifèriques» que tanquen moltes portes, el desconeixement de les cultures dels pobles poc notoris en el mapa polític i la total manca d'interès regnant en la societat actual per descobrir-les, per enriquir-se d'elles, i d'aquí el desinterès dels editors (el peix que es mossega la cua: sense demanda no hi ha oferta, però l'oferta genera demanda), la falta de bona formació acadèmica per als traductors literaris que treballen amb combinacions lingüístiques «exòtiques» i el desprestigi de la traducció literària en general, etc., etc.—, hi ha una reflexió a fer. Després de la caiguda del teló d'acer, a poc a poc les literatures dels països de l'exbloc comunista van emergir a la llum i la seva presència en el panorama cultural europeu s'ha anat consolidant en les últimes dècades. Les literatures eslaves s'han inscrit permanentment en l'intercanvi literari actual i sovint aquesta projecció internacional ha estat possible a través d'una figura emblemàtica que les ha fet fàcilment identificables per als lectors estrangers: un clàssic com Henryk Sienkiewicz o Jaroslav Hašek, un dissident com Milan Kundera o Czesław Miłosz, un postmodernista com Miloš Crnjanski o Danilo Kiš o un premi Nobel com Ivo Andrić. Però més enllà dels noms i els títols de referència obligatòria, encara no són literatures prou conegudes —s'ha obert una petita escletxa que deixa entreveure uns pocs fragments de la seva diversitat. En català no es pot parlar d'una continuïtat en la difusió de les literatures eslaves: hi trobem només pinzellades d'uns universos literaris rics i captivants. En aquest sentit, la búlgara no és una excepció. Ara bé, sembla que els altres pobles de la regió han sabut aprofitar alguns moments històrics que els han convertit en focus d'atenció (la caiguda del comunisme, la guerra als Balcans, etc.) per atreure l'interès del món i lluir les seves cultures, mentre la literatura búlgara sempre perd les oportunitats de fer-se conèixer, de demostrar el seu valor. I el món editorial treballa només amb proves de valor contundents: una obra mestra, un best-seller, un títol distintiu, un autor-reclam. Hi ha un filtre molt selectiu quan es tracta de llengües poc difoses. No n'hi ha prou que un escriptor sigui bo o interessant. Ha de ser prodigiós. O molt comercial. O, per dir-ho així, s'exporten només els diamants. I la literatura búlgara ofereix joies més petites...

En una llibreria barcelonina, recordo petites joies de la meva tradició literària. Les paraules em recarreguen d'energia i fan fugir la sensació de solitud. Potser en un futur la literatura búlgara es desprendrà de la seva invisibilitat. Per ara l'únic que puc fer és tancar els ulls i continuar el vol imaginatiu per les pàgines dels llibres desats en la meva memòria, amb l'esperança que un dia es podran materialitzar i el buit al prestatge de davant meu s'omplirà. Una bona literatura està per descobrir.